

بسم الله الرحمن الرحيم

## طرح پرسش حول فصل إعمال فنون زیست‌فناورانه در حوزه درمان

در ذیل فصل دهم گفته شد آیا می‌توانیم فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه را در حوزه طب الصّحة و بهداشت و درمان وارد کنیم یا خیر؟ گفته شد که پرسش‌های عمده‌ای که ذیل این عنوان قابل طرح هستند و باید در خلال بحث و بررسی به پاسخ آن‌ها پرداخته شود عبارتند از:

پرسش اول<sup>۱</sup> آیا اصولاً استخدام فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه در قلمرو طب الصّحة فی الجملة جایز است یا نه؟ جواب داده شد که قائل به جواز اجمالی هستیم به مثابه حکم اولی و ۵ دلیل نیز برای مبنای خود اقامه کردیم.

پرسش دوم<sup>۲</sup> آیا به مثابه یک احتمال می‌توان از حرمت وارد کردن فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه در قلمرو بهداشت و درمان دفاع کرد؟ بسا بعضی به مثابه حکم اولی قائل به حرمت باشند که ورود زیست‌فناوری در قلمرو بهداشت و درمان به حکم اولی و فی حد نفسه جائز نیست؛ اما ما با سه دلیل به عدم حرمت مطلق و فی حد نفسه قائل شدیم؛ قواعدی که بیان کرده‌اند حرمت فی حد نفسه را اثبات نمی‌کنند بلکه دلالت دارند که در شرایط و ظروفی ممکن است قائل به منع شویم؛ مثلاً می‌توان به قاعده لاضرر تمسک کرد اما نه برای اثبات «حرمت مطلق فی حد نفسه زیست‌فناوری در قلمرو بهداشت و درمان» بلکه در مواقعی که ضرر معتقاً به و معتنی بهی اگر متوجه شود حکم چیست. بنابراین دلالت بر جواز دارد نه حرمت علی الاطلاق.

پرسش سوم<sup>۳</sup> آیا اعمال و استخدام فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه به حکم ثانوی نیز قابل اثبات است؟ [جواز به حکم اولی و فی حد نفسه را با ۵ دلیل اثبات کردیم] می‌توان در مواردی اثبات کرد که به حکم ثانوی اعمال فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه در طب الصّحة جایز است. در جواب از این پرسش سوم قطعاً موارد بسیاری وجود دارد که به حکم ثانوی می‌توان قائل به جواز شد اما وقتی به حکم اولی، جواز اجمالی را اثبات کردیم دیگر نیاز به بحث از جواز به حکم ثانوی نخواهیم داشت؛ گرچه می‌توان در مواردی به حکم ثانوی نیز جواز را اثبات کرد مانند مواردی که به حکم اولی یک فرآیند زیست‌فناورانه را جایز ندانیم اما بر اساس ضرورت و اضطرار که به شدت مورد ابتلاء است و یک ضرورت عمده مربوط به بشر، مربوط به امت، مربوط به فرد اقتضاء می‌کند چنین فرآیند و فنی را به کار ببندیم؛ البته آن‌جا نوبت به بحث از جواز به حکم ثانوی می‌رسد و در محل خود باید بحث و بررسی شود.

<sup>۱</sup>الجواز بالحکم الأولی و فی حد نفسه

<sup>۲</sup>الحرمة بالحکم الأولی و فی حد نفسه

<sup>۳</sup>الجواز بالحکم الثانوی

پرسش چهارم<sup>۴</sup> آیا اصل در حکم ثانوی حرمت است یا جواز؟ ذیل این عنوان و این پرسش محوری می‌توان پرسش‌های فرعی گوناگونی را مطرح کرد. پرسش اصلی {الحرمة بالحکم الثانوی} است. فروعی که ذیل این پرسش به مثابه پرسش‌های فرعی قابل طرح هستند:

- \_\_\_ ما اگر فرآیندی از فنون زیست‌فناورانه را در قلمرو صحت به کار ببندیم که موجب هلاک خواهد شد، حکم چیست؟<sup>۵</sup>
- \_\_\_ آیا استخدام فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه در طب الصِّحة جایز است حتی اگر منجر به ضرر قطعی معتد به بشود؟<sup>۶</sup>
- \_\_\_ اگر اعمال فنون و فرآیندهای زیست‌فناورانه در یک عمل پزشکی و در یک رفتار درمانی منتهی به اضرار معتد به غیر شود جایز است؟ شخصی معالجه می‌شود اما بر او آثاری مترتب است که مضر به حال غیر است. آیا چنین چیزی مجاز است؟<sup>۷</sup>
- \_\_\_ اگر فنی و فرآیند زیست‌فناورانه‌ای را اعمال کنیم که احتمال ضرر محتمل معتد به داشته باشد آیا مجاز هستیم یا نه؟<sup>۸</sup>
- \_\_\_ احتمال ضرر گاه نسبت به خود فرد است و گاه احتمال اضرار به غیر است که آیا در آن صورت نیز مجاز هستیم یا حرام به حکم ثانوی است؟<sup>۹</sup>

\_\_\_ می‌دانیم مثلاً مطالعه روی ژنوم انسانی به انکشاف اسرار بیش‌ماری راجع به آن فرد یا قومی که ژنوم آن مورد مطالعه قرار می‌گیرد منتهی می‌شود و اگر این مطالعه و اعمال فرآیندهای زیست‌فناورانه در زمینه ژنوم انسانی موجب افشاء اسرار افراد بشود حکم قضیه چیست؟ آیا حرمت ثانوی متوجه این فعل نمی‌شود؟<sup>۱۰</sup>

\_\_\_ اگر اعمال فرآیندهای زیست‌فناورانه صورت پذیرد و بر اثر آن شرایطی به وجود آید که ضرورتاً کفار بر اسرار مسلمین اشراق پیدا می‌کنند و بر اثر این اشراق ممکن است بر اوضاع مسلمین مستولی شوند در این صورت حکم قضیه چیست؟ آیا حرمت ثانوی متوجه این فعالیت و اعمال این فرآیند نمی‌شود؟<sup>۱۱</sup>

\_\_\_ اگر اعمال نوعی از فن زیست‌فناورانه در قلمرو پزشکی مستلزم حرام باشد در حالی که استخدام این فنون به حد ضرورت نرسیده است مثلاً لازمه آن فن خدشه بر حفظ فروج است بدون آن که ضرورت و اضطراری باشد. در این فرض آیا مجاز به اعمال فرآیندهای زیست‌فناورانه هستیم؟

---

#### الحرمة بالحکم الثانوی

ما هو حکم الإستخدام إذا انتهى إلى الإهلام أحياناً

فهل يجوز ذلك و... إلى ضرر قطعی معتد به

كيف بال المفروض إذا... إلى إضرار بالغير معتد به

فهل يجوز ذلك و إن... إلى ضرر محتمل معتد به

كيف بال المفروض إذا... إلى الإضرار بالغير المحتمل المعتد به

ما هو حکم الإستخدام لو استلزم إفشاء السرّ الناس عند الغير

ما هو حکم الإستخدام إذا... إلى إطلاع الكفار على أسرار المسلمين

\_\_ کاربست فرآیندهای زیست‌فناورانه در مقام کار درمانی، موجب ازاله حیات از موجود زنده دیگری به غیر حق بشود آیا مجاز هستیم؟<sup>۱۲</sup> ما در زمینه احترام «حیات» و «حرمت» و «حریم روح» قواعدی داریم هرچند کمتر به این نوع از مباحث در فقه پرداخته شده اما کما بیش در خلال بعضی از ابواب به آن اشاره شده و بعضی از أعظم شبهه قاعده‌ای را مانند قاعده {حرمة الروح یا احترام الروح} مطرح کردند.

به نظر می‌رسد جایز نیست و اگر چنین باشد این قاعده مانع است بر اینکه بی‌ضرورت و اضطراب اقدام به ازاله حیات از حیّ محترمی شود؛ چنان‌که در حکم صلات و صوم مسافر تقریباً اجماع یا فتوای مشهور این است که اگر کسی به قصد شکار سفر کند هرچند هشت یا هشتاد فرسخ نیز مسافت طی کند باید نمازش را تمام بخواند. چرا؟ چون به قصد ازاله حیات از حیوانی که دارای نفس است این راه را طی کرده است.

\_\_ آیا انجام فعالیت‌های آزمایشگاهی روی حیوان مطلقاً جایز است یا نه؟<sup>۱۳</sup> در هر حال حدود و قیودی وجود دارد که اگر شرایط محقق نباشد آزمایش بر روی بعضی حیوانات جایز نیست (بر خلاف بعضی مدعیان امروزی تمدن و حقوق بشر که متأسفانه چنین آزمایش‌ها را روی بعضی مردم مناطق آفریقایی و کشورهای جهان سوم پیاده می‌کنند). ممکن است کسی ادعا کند حرمت اولی دارد؛ برای نقض حرمت دلیل لازم داریم.

\_\_ اگر استخدام و کاربست فعالیت‌های زیست‌فناورانه ولو در حوزه طب الصّحة باعث وارد شدن نقص و عیب بر موجودات زنده شود حکم این مسئله چیست؟ آیا مجاز هستیم یا محدود؟ و اگر هم به حکم اولی و ابتدایی مجاز باشیم به حکم ثانوی مجاز نیستیم؟

\_\_ اگر نقص و عیبی بر موجود زنده‌ای بر اثر آزمایش و بر اثر اعمال فرآیندها و فنون زیست‌فناورانه وارد شد آیا مکلف به معالجه آن موجود زنده هستیم؟<sup>۱۴</sup> آیا پزشک و زیست‌شناس مجاز است موش آزمایشگاهی را به سرطان مبتلا کند و به حال خود رها کند یا نمی‌توانیم چنین کاری را انجام دهیم؟

این‌ها پاره‌ای از مثال‌های طرح‌شده در این قسمت بود؛ یعنی در همه این موارد پرسش از این است که آیا به حکم ثانوی چنین فعالیت‌ها حرام است و مجاز نیست و ادله این ادعا چیست. بسا بتوان بر اساس تبیین‌ها و با تمسک به قواعدی که به بعضی از آن‌ها در آخر جلسه گذشته اشاره کردیم و فقط در حد نام‌بردن به آن‌ها اشاره کردیم) بتوان حرمت ثانوی را برای فعالیت‌های زیست‌فناورانه اثبات کرد.

و صلّ الله علی محمد و آله الطّیّبین الطّاهرین

---

<sup>۱۲</sup> ما هو حکم الإستخدام عند ما ينتهي إلى إزالة الحياة عن حيّ بغير الحق

<sup>۱۳</sup> هل يجوز إجراء العملية الإختبارية على الحيوان و إبلاته بأمراض خطيرة لا يتيسّر علاجها أو يتيسّر العلاج أحياناً

<sup>۱۴</sup> این فرع ممکن است در ذیل این پرسش نیاید اما چون ارتباط مائی دارد آورده شده